

NÁRODNÍ HRDINA JULIUS FUČÍK

JAN KOPECKÝ

ČLOVĚK NAŠÍ DOBY

19. května 1943, po ročním vítězném zápasu s gestapem, po všem ukrutném mučení, píše v pankrácké věznici Julius Fučík:

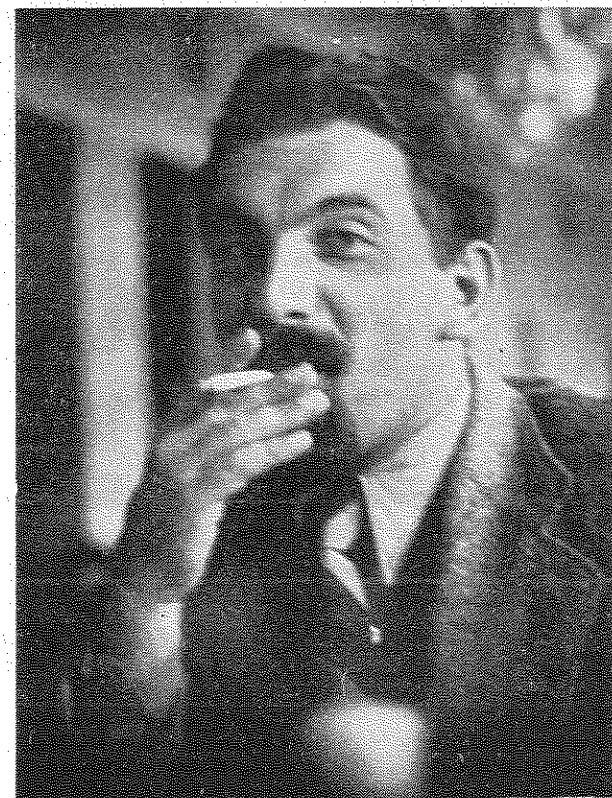
„Och, lidé, dovedete si představit, jak bychom žili, kdybychom se znovu shledali po všem tom strádání? Znovu shledali v životě svobodném, krásném volností a tvořením? Až bude to, po čem jsme toužili a o čem jsme usílovali a zač teď jdeme umírat? Ach, právě, i mrtví budeme žít přece někde v kousičku vašeho velikého štěstí, protože jsme do něho vložili svůj život. A to nám dává radost, i když je smutno z loučení.“

My dnes žijeme tento život, za nějž Fučík a všichni Fučíkové v našem národě i na celém světě bojovali a za nějž své životy položili. Život krásný volností a tvořením. A Fučíkové, i mrtví, žijí v tomto našem velikém štěstí.

Nenastala však ještě chvíle, o níž sní Julius Fučík v „Reportáži“, když tu v čase umírání tisíců a statisíců mluví o štěstí být posledním padlým bojovníkem v obrovské bitvě o štěstí všech lidí na zemi. Rozkládající se kapitalismus chystá lidstvu nové krvavé lázně, nová utrpení, novou válku.

A všechny ty stamilionové masy skutečných lidí na celém světě, z nichž mnozí – v SSSR a v zemích lidových demokracií – poznali již, jak chutná tento nový, osvobozený život,

bojují dnes novou obrovskou bitvu, bitvu o mír. A Julius Fučík, český vlastenec a český komunista, ač mrtev, žije v tomto pokračujícím zápasu a jeho slovo, jeho život, jeho boj a příklad se proměnily v mocnou zbraň, která posiluje sebevědomí bojovníků a nahání hrůzu nepřítelům. Po varšavském mírovém kongresu, který jen potvrdil, co již bylo skutečností, se stala tato dvě slova, jméno Julius Fučík, heslem, jímž se dnes dohodávají lidé na celé zemi, ať mluví jakým-koli jazykem. A řeknou-li ta dvě slova, vědí

Julius Fučík za okupace

hned, proč si podávají ruce. Podávají si je, aby utvrdili přátelství a spojenectví v práci i boji za mír, za život, za svět bez vykořisťovatelů a ubíječů života. „Miloval jsem život a pro jeho krásu šel jsem do pole,“ praví prostě Julius Fučík, již s oprátkou na hrdle. „Morálka komunistů je morálkou lidí, kteří hájí život,“ píše francouzský komunist-bojovník, Jean Laffite. A této řeči rozumějí prostí lidé na celém světě. Krásná, úsměvem rozjasněná, silou optimismu a vědomím boje za dobrou věc prosvětlená tvář Julia Fučíka vtiskuje se do srdcí národů, do srdcí prostých pracujících lidí, z nichž už nikdy nebude vyrvána. Julius Fučík, hrdý syn českého národa, velký syn dělnické strany, stojí opět živý v čele pokračujícího boje, milován svými, obáván a nenáviděn hrstkou nepřátel.

Julius Fučík pokračuje v boji o život svobodný, krásný volnost a tvořením.

Neboť:

„Mír bude zachován a upevněn, vezme-li lid věc zachování míru do svých rukou a bude-li jí hájit do konce. Válka se může stát nevyhnutelnou, jestliže se podněcovatelům války podaří opřít síť lží lidové masy, oklamat je a zavléci do nové světové války.

Proto má nyní široká kampaň za zachování míru, jako prostředek k odhalení zločinných machinací podněcovatelů války, prvořadý význam.“ (J. V. Stalin k dopisovateli „Pravdy“.)

„Proč ještě nemáte hru o Fučíkovi, vy, národ Fučíkův? Proč jste o něm dosud nenatočili film?“ Tak se ptal v dubnu 1949 českých umělců režisér Vlasov, člen souboru „Těatru dramy“, jehož provedení „Čestného soudu“ bylo podnětem k inscenaci této hry v Národním divadle. Otázka zůstala tehdy bez odpovědi. České divadlo, československý film na ni neodpověděly ani později.

Neuplynul však ani rok a moskevské „Divadlo dramatu“ stálo uprostřed zkoušek na novou sovětskou hru, jejímž hrdinou byl – český národ a jeden z jeho největších synů, Julius Fučík. Tuto hru napsal mladý ukrajinský spisovatel Jurij Burjakovskij, bojovník z Velké vlastenecké války, který v roce 1945 jako válečný dopisovatel prošel naší zemí a poznal její lid. V moskevském divadle ji nastudoval týž režisér Vlasov, jehož otázku jsme u nás nezodpověděli. A hra, předtím již provedená v Kyjevě, nastoupila cestu do divadel Sovětského svazu, do zemí lidových demokracií (nejdříve z nich ji hráli v Budapešti) a konečně i do vlasti Julia Fučíka.

O čem vypráví hra „Praha zůstane má“ a jaká je to hra? A proč jsme u nás, v zemi Fučíkově, dosud bez hry i bez filmu o bojovníku, jehož význam přerostl vysoko přes hranice našich hor a je viditelný ze všech zemí okolních a ze všech končin světa? A proč musil přijít sovětský dramatik, aby se chopil veliké látky, na níž se naši umělci neodvážovali?

Takové otázky vzbuzuje skutečnost, před níž nás postavilo české provedení Burjakovského hry v Národním divadle, představení, které divadlo proměňuje v slavnostní lidové shromaždiště, v němž uprostřed hry i hlediště je nám dáno prožít pocity velikosti, hrdosti i síly. Při takových večerech, jako jsou představení Burjakovského hry (u nás nazvané závěrečnými slovy Fučíkovy poslední knihy „Lidé, bděte!“), si uvědomujeme, kde je pravé místo českého i slovenského divadla v této naší veliké době a zejména pak, kde je pravé místo divadla Národního!

Pokusme se odpovědět na nadhozené otázky. A nejprve na tu, která se hlásí nejsilněji. Proč nám dosud žádný dramatik nenapsal hru o Fučíkovi.

Naše drama má za sebou mnoho krásných úspěchů a jeho rozvoj, hlavně po únoru

1948, je postavil ne-li do čela, pak rozhodně aspoň na jedno z nejpřednějších míst v naší kultuře. Zejména spojení umění s bojem a prací našeho lidu bylo divadlem navázáno zdárně, brzy a úspěšně. Přehlédneme-li však úrodu původních her za poslední léta, objevujeme některé závažné nedostatky, jimiž se naše hry dosud přes všechny částečné úspěchy vyznačují. Jedním z nich je skutečnost, že naše drama nejde vpřed, nýbrž se buď za vývojem společnosti opožďuje anebo v nejlepším případě jen s ním drží krok. Ukazují to dobře na příklad hry se zemědělskou tematikou. Zatím co se v divadlech hrají hry, které končí slavnostním založením přípravného výboru JZD, život předběhl umění a zrodil lidové slavnosti, kdy se zemědělci loučí se starým otroctvím a dřinou, kdy traktory rozorávají meze a rolníci začínají už nový život. Naše divadlo neplní dosud – anebo jen zcela ojediněle – úkol, který divadelníkům, spisovatelům a všem umělcům vytyčil prezident republiky Klement Gottwald, když mluvil o tom, že z práce lidu vyrůstá u nás země, jejíž budoucí podobu dnes „může spatřit pouze oko umělcovo“. – Jiným vážným nedostatkem našich nových her je zvláštní rys, kterým se dosud naše drama výrazně liší od her sovětských, a dokonce i od nejlepších děl jiných lidových demokracií (zejména Maďarska). Je to nedostatek hrdinů v našem dramatu. Nedostatek socialistického pathosu, nedostatek velikosti, kterou právě působí hry sovětské. Ale nejde ovšem o starý dutý pathos frází, „velikost“ bombastických slov a gest. Jde o jinou velikost, jde o pathos, který se zrodil z velkých myšlenek a bojů za socialismus, za komunismus. Je snad dovoleno uvést slova, která jsem o tom napsal na počátku letošní divadelní sezóny:

„Jen se dobře podívejme na nové naše

hry! O které postavě z ložské dramatické tvorby můžeme mluvit jako o hrdinovi socialistického dramatu? Či je snad tento nedostatek hrdiny něčím, co má být charakteristické pro socialistické umění? Rozhodně ne! Sovětské umění přece právě naopak usilovně hledá pathos socialistického hrdinství, a nalézá jej – především proto, že jej nalézá i v samotném životě! „Mladá garda“, „Příběh opravdového člověka“, „Pohádka o pravdě“ – to jsou přece umělecká zpracování skutečných příběhů, které se odehrály v životě. Sotva by bylo možno si představit větší nedorozumění, než kdyby vymycování buržoasního individualismu nebylo zároveň spojeno s vytyčováním příkladů nových hrdinů socialismu, růstu a rozvoje lidských osobností, růstu, pro nějž právě teprve socialismus vytváří předpoklady. I u nás se dějí velké věci. Děje naší historie, první revoluce proti feudalismu ve velkém lidovém hnutí husitském, děje našeho dělnického hnutí, boje na frontách i v podzemí za Velké vlastenecké války, boje u Dukly a hrdinství Fučíků a Švermů a dnes opět jiné hrdinské příběhy, děje budování socialismu – to všechno volá po tom, aby také naše divadlo a umění vůbec zkuselo vyjádřit pathos minulosti i našich dnů, chtělo postavit před oči našich diváků příklady hrdinství. Zatím se zdá, že s sebou vlečeme jakýsi ostych před pathosem – také proto, že nám zněl cize, dutě a falešně z děl buržoasně-nacionalistických a la „Plukovník Švec“, protože „pathos“ takových měšťáckých děl byl jen efektní dekorací, která měla hlukem a okázalostí zastrít pravou skutečnost... Ale všimněme si také, jak jsou ještě naše hry poznamenány dobou úpadku měšťácké kultury, která rozložila vše, čím se zabývala; protože neměla žádné ideje, již by umělce nadchla k pravdivému pathosu... Měli jsme loni na jevišti v Praze

a v Brně po dvakrát postavu husitského hrdiny Jana Želivského. Oba autory, Březovského a Gabriela, vedla snaha očistit tento velký zjev husitské revoluce od pomluv, jimiž ho zavalila měšťácká historiografie. Oba autoři líčí Želivského s velkou úctou a snahou jej skutečně oslavit. A přece se jim postava drojí a místo odlitku z kovu nám vymodelovali jen sošky hliněné. Proč? Z téhož důvodu, proč dosud nemáme hru o Juliu Fučíkovi, zatím co ji už napsal dramatik sovětský. Nepřekonali jsme dosud v sobě dědictví věrejška, onen zdrobňující, domněle „zlidšťující“, ale ve skutečnosti jen zmenšující sklon k „civilismu“, k střízlivosti, k malosti. – A zatím je v našem lidu tolik touhy po velikosti! Kdo prožil v poslední době některou z budovatelských slavností našich krajů, každý to pocítil. Ne nadarmo opět chodí zástupy na Jiráskova „Žižku“. Ne nadarmo vychází v nových a nových vydáních Polevého „Příběh opravdového člověka“. Dramatikové čeští a slovenští, naslouchejte dobře našemu lidu!“ (Lidové noviny, 3. září 1950.)

Od doby, kdy byly psány tyto řádky, se objevil „Duchcovský viadukt“, byla hrána „Dukla“, byl uveden „Patnáctý březen“. První kroky k novému pathosu. Ale všimněme si i u „Duchcovského viaduktu“, že tu není ve středu hry jako její ústřední hrdina komunistický senátor Suk, hlavní a nejstatečnější z bojovníků, nýbrž starý havíř Sucharda, který se teprve v průběhu hry přerouje, pravdivě a silně, z opatrnického straníka národních socialistů ve skutečného bojovníka. Charakteristické pro autora, hru i důležité pro nadhozenou otázku je to, oč mohutněji působí tato postava Suchardy než komunista-bojovník, který je tu nakonec mluvčím utlačeného lidu a má se proměnit z obžalovaného v žalobce celého společen-

ského řádu a vládnoucí třídy. A je zase příznačné, že to byl první sovětský dramatik, Alexandr Kornejčuk, kdo na tento nedostatek upozornil. A podívejme se na „Duklu“, dobrou a nedocenenou hru Fáberovu a Marešovu, již zájem obecenstva lépe odhadl nežli většina posuzovatelů. Jak však i tady, u námětu tak velikého, hrdinského, se autoři přímo snaží utlumit každý pathos, každé prudší vzplanutí citu. Předvádějí skutečnost, *ocitajíce se pod ní*. Typické pro to je, jak třeba vyslovení velkých cílů boje odsunou do osvětové přednášky, předváděné a přednášené na jevišti! Nebo jak z jedné z hlavních postav hry dělají tak trochu i psychologický případ, když se snaží pod její strohosti objevit srdce, které trpí, když musí právě nejlepší, nejcennější lidi posílat na jistou smrt. Jak je to ve hře složité, jemně, zastřeně vyjadřováno, jak se autoři přímo bojí, aby se někde neodpoutali od střízlivé, popisné a věcně popsané skutečnosti, zapomínajíce, že se není třeba bát slov, vyjadřují-li myšlenku, pokud intensivně a plně žije v lidech. Ale i „Dukla“ ukázala v takovém bojovníku ze Španělska Charouzovi zárodky onoho pravého pathosu, který se zatím v největší míře a s nesporným autorským zdařem rozvíjí v Jarišově hře „Patnáctý březen“.

A do této situace přichází hra sovětského autora, jejímž námětem je boj českého lidu proti okupantům a kde ústřední postavou je národní hrdina Julius Fučík. A na námětu, jehož jsme se u nás – přes několik pokusů¹

¹ Pokusy o hru (Pasoický), ohlášená hra Vítězslava Nezvala a snad i jiné. Nejnověji dokončil VI. Semrád hru o Fučíkovi „Nejlepší synové a dcery“.

Studio Národního divadla provedlo v roce 1947 pásmo Jindřicha Honzla „Reportáž psaná na oprátce“ v režii upravovatele. Pásmo ukázalo už tehdy svým velkým ohlasem na dramatické hodnoty fučíkovského dramatu. Inscenace pásma byla pozoruhodná svým optimistickým vyzněním.

– báli v divadle dotknout, protože se nám zdál příliš velký a svatý, nad naše síly, na tomto námětu řeší pro nás mladý, začínající ukrajinský dramatik otázku nového hrdinství socialistického dramatu. A řeší ji tak, že se nám při českém provedení jeho hry objevuje nejenom v správném osvětlení, ale že hra sama, právě pro svůj český námět, je už příkladem cesty, po níž se nyní i našim dramatikům půjde s menšími rozpaky a obtížemi.

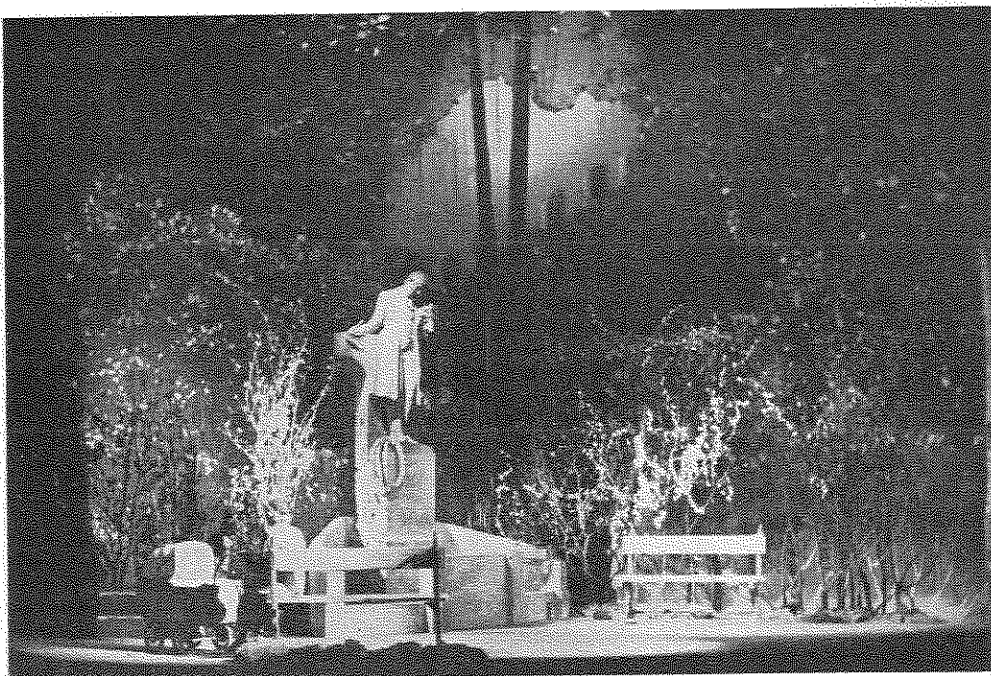
Burjakovského hra se opírá o „Reportáž, psanou na oprátce“. Autor sám o způsobu své práce praví: „Základem hry se staly motivy Fučíkových zápisků a ty stručné, leč hluboce výrazné portréty přátel i nepřátel, které nám zanechal ve svém díle.“ (Tvorbá 1951, str. 156.) Hlavní děj se shoduje s „Reportáží“. První dva obrazy ukazují Fučíkovu práci před zatčením. Setkání s Gustou a soudruhy na Petříně a výjevy v ilegálním bytě, kde Fučík rediguje „Rudé právo“, zakončené zprávou o přepadení Sovětského svazu fašisty, uvádějí hru, která od třetího obrazu, zatčení Fučíka a ostatních v bytě Jelínkových, sleduje v dalších obrazech (celkem třinácti) svou předlohu „Reportáž, psanou na oprátce“. Ale přitom není hra jenom snad dramatisací Fučíkových zápisků. Tvůrčí, samostatný, a přece ke každé nejmenší Fučíkem zachované skutečnosti pietní postup Burjakovského se projevuje hlavně tím, jak ve fučíkovském duchu rozvíjí motivy, které

Národní divadlo, Praha, 1951
J. BURJAKOVSKIJ: LIDÉ, BDĚTE! – V roli J. Fučíka V. Vejražka

jsou v „Reportáží“ jen nadhozeny. Julius Fučík zaznamenal v kapitole o „otci“ Peškovi, českém učiteli, Fučíkovu spoluvězni z pankrácké cely č. 267: „Přinesl mi sedmikrásku a stéblo trávy, které s risikem utřhl při ranní půlhodince na dvoře pankrácké věznice.“² A Burjakovskij z této zmínky rozvíjí dvě nádherné scény, na něž se nezapomíná. V první přináší učitel Pešek kvítek, který se prodrál kamením, a Fučík jej přijí-

² „Reportáž, psaná na oprátce“, str. 37.

Národní divadlo, Praha, 1951 – J. BURJAKOVSKIJ: LIDÉ, BDĚTE! – Režie: J. Škoda – Výprava: Fr. Tröster – r. obraz

má právě jako projev nezničitelného života a nezničitelnosti života. Sedmikráska, život, v tomto kamenném ležení smrti! Všechno o tom, kdo je to komunista Fučík, poví tato kratičká scéna, kdy Fučík s láskou k člověku, který mu kvítek přinesl, i s láskou k tomu, co zde, v pankrácké cele, pro něho tento kousíček svobodné přírody znamená, bere kvítek do rukou a prostě, opravdově a tím při vši prostotě i patheticky řekne velká slova o životě, který se i odtud, z Pankráce, prodírá zdmi věznice a zdmi německých strážů ven, k lidem, k bojujícím soudruhům. A slova Fučíkova jsou rozvedena celou hrou, ukazující, jak zde, „přímo v doupěti okupantů“, bylo jedno ze středisek boje za svobodu. Výjev se sedmikráskou – kdo by se vůbec odvážil to nazvat sentimentalitou? Nejenom, že tu po ní není ani stopy – ale

naopak je to velká, drahá, *bojovná* scéna! Výjev pronikavé a vysoké ideovosti. Stejně jako pozdější výjev, kdy Fučík oplácí tuto krásnou, hluboce lidskou pozornost „otce“ Peška a utrhne mezi kamením na dvore věznice kvítek, který přináší do cely a na otázku, jaká byla jeho cena, s tím krásným úsměvem, plným radosti a života, odpovídá: „Tři rány do zubů – ale zato od samotného ředitele věznice.“

Tento detail ukazuje vztah dramatika Burjakovského k základnímu materiálu, k „Reportáži, psané na oprátce“. Bylo by možno to ukázat na mnoha dalších podrobnostech, kdy se z prosté věty, ba i jediného slova knihy rozvíjí děj, celé scény i obrazy. Zkušebním kamenem dramatikova umění při tomto postupu ovšem zůstává odpověď na otázku, do jaké míry toto rozvíjení i ne-

patných narážek ve scény a vůbec i celý domyšlený příběh trináctiobrazové hry jsou v souladu s duchem i skutečností Fučíkova boje. Autor samozřejmě se neomezil jen na „Reportáž“. „Studoval jsem,“ praví, „celý Fučíkův život, přečetl jsem jeho knihy a články, napsané v letech legálního a ilegálního boje, sledoval jsem, jak se utvářela jeho osobnost, v jakém boji a s jakými nepřáteli se zoceloval jeho charakter, jeho ideovost a ostrá nesmířitelnost. Tu mi přispělo na pomoc studium Fučíkových děl, jeho dopisů, vzpomínek jeho blízkých, seznámení se s ilegálním komunistickým tiskem, s dokumenty a sborníky o dějinách boje české komunistické strany, s materiálem berlínského procesu. Snažil jsem se číst díla spisovatelů, která měl Fučík rád, a pohovořit si s lidmi, s kterými se stýkal v sovětské zemi. Měl jsem radost z každé řádky, kterou napsala jeho žena, jeho věrný bojový přítel.“ (Tvorba č. 7, str. 156.)

Ale to vše by ještě nestačilo k napsání pravdivé hry o Fučíkovi, protože všechno toto studium je teprve předpokladem takové hry. Znalost dosažitelných fakt by ještě neuchránila sovětského autora před tím, aby se při provedení v některém našem divadle neukázaly jednotlivosti, které sovětský autor nemohl poznat a jež by tu byly rušivým, nepravdivým prvkem. Původní úprava hry v Národním divadle, od níž bylo v průběhu práce upuštěno, vycházela právě z těchto

Národní divadlo, Praha, 1951 – J. BURJAKOVSKIJ: LIDÉ, BDĚTE! – V roli G. Fučíkové B. Půlpánová

obav a proto místy měnila nebo doplňovala hru tak, aby bylo co nejvíce využito autentického materiálu. A přece se ukázalo, že tento postup nebyl správný a že by byl vedl nikoli k posílení, nýbrž naopak právě k oslabení pravdivosti hry. Tento paradox je však jen zdánlivý.

Pravdivost Burjakovského hry a její silný umělecký úspěch jsou sice podmíněny autentičností základních historických faktů, ale tato fakta jsou jen předpokladem vzniku

Národní divadlo, Praha, 1951 – J. BURJAKOVSKIJ: LIDÉ, BDĚTE! – Režie J. Škoda – výprava Fr. Tröster – Fučík: V. Vejražka – Lída: L. Plachá – Mirek: J. Mixa

uměleckého díla, jehož pravdivost tkví hlouběji, v samotném tvůrčím postupu autorky. A zde jsme u prvního základního poučení, které nám přináší tato hra pro praxi našich dramatiků i divadel. Proces proměny individuálního případu v typický totiž zde probíhá přímo názorně před našima očima, protože sovětský autor jej uskutečňuje na látce z našeho života, kterou dnes téměř každý náš člověk dobře zná.

„Když jsem přistupoval k práci na hře, chápal jsem, že hrdinou nesmí být sám Fučík, nýbrž všechen český lid, který pod vedením komunistické strany bojoval statečně, směle boj proti okupantům... Důležité bylo odhalit, že jeho nepřekonatelná síla spočívala v tom, že na místo jednoho padlého bojovníka se postavily desítky jiných hrdinů.“ (J. Burjakovskij, cit. článek z „Tvor-

by“.) A zde je třeba si na hře o českém lidu, kterou napsal sovětský člověk, uvědomit, jak právě *tato* myšlenka, *toto* vědomí proniká celou hrou. A to ne tím, že by se o tom na jevišti mluvilo, ale tím, že celá hra, každý její obraz, ba i věta jsou zcela samozřejmě výrazem nezničitelného, hluboce s autorem a celým jeho životem, s celou jeho osobností srostlého vědomí, že boj jednotlivce souvisí s bojem celku a že kolektiv, jeho idea, dává sílu jednotlivci a umožňuje mu vykonat činy, v nichž se právě v síle osobnosti projevuje síla kolektivu.

Francouzský komunista, kovodělník Lacazette, zastřelený fašisty v Nantes 25. srpna 1943, psal z celého gestapa: „Nikdy nebylo na zemi svobodnějšího člověka, než je spoutaný komunist, osamělý v hlubinách svého vězení...“ (Viz Var III., str. 60z.) Celá Fu-

číkova „Reportáž“ je velkolepým důkazem této věty. A hra Burjakovského – bez vysvětlování, bez slovního zdůrazňování – předvádí, proč tomu tak je. Proč je komunista a komunismus neporazitelný. „Vězeň a samota,“ píše Fučík, „ty dvě představy obyčejně splývají. A je to veliký omyl. Vězeň není sám, vězení je velký kolektiv a ani nejpřísnější izolace nemůže z něho nikoho vytrhnout, nevyřadí-li se sám. Bratrství porobených je tu vydáno tlaku, který je koncentruje, utužuje a činí citlivějším. Proniká stěnami, které žijí, mluví, nebo vyfukávají značky... Je tu bratrství mála slov a velkých tužeb, protože i pouhý stisk ruky nebo podstrčená cigareta rozbíjí klec, do níž jsi byl vsazen, a vysvobozuje tě z osamocení, které tě mělo zlomit. Cely mají ruce; cítíš, jak tě podpírají, abys neupadl, když se vracíš zmučen od výslechu, z nich přijímáš potravu, když tě jiní ženou na smrt hladem. Cely mají cči; dívají se na tebe, když odcházíš na popraviště a ty víš, že musíš jít zpráva, protože jsi jejich bratr a nesmíš je oslabit ani vážným krokem. Je to bratrství krvácející, ale nezdolné. Kdyby nebylo jeho pomoci, neunesl bys ani desetinu svého osudu. Ty, ani kdo jiný.“ („Reportáž“, str. 57.) Síla tohoto bratrství proráží stěny věznice. Bereme do rukou knihu Fučíkovu a otvíráme tam, kde píše o Prvním máji na Pankráci roku 1943. Tam na těch vzrušujících, velikých stránkách o věznicích, kteří si udělali svátek, kteří „oblékají, co mají nejlepšího“, kteří se stiskem prstů při vydávání potravy dorozumívají o velkém svátku dělnickém, kteří myslí na pochod milionů před Stalinem na Rudém náměstí a na zástupy bojujících na celém světě a kteří i při půlhodině najdou příležitost, jak symbolickým cvičením slíbit jim i sobě navzájem: „Věrní zůstaneme!“ – „Nemůžeme tu vidět ani miliony, ani sta. Vidíš tu jen ně-

Národní divadlo, Praha, 1951 – J. BURJAKOVSKIJ: LIDÉ, BDĚTE! – L. Plachá v roli Lidy

kolik soudruhů a soudružek. A přece, cítíš, není to menší. Není, protože to je přehlídka síly, která právě prochází nejprudším ohněm a nemění se v popel, nýbrž v ocel. Přehlídka v zákopech za bitvy. A v zákopech se nosí polní šed.“ („Reportáž“, str. 45.) A právě tuto sílu kolektivu, bojujícího za spravedlivý svět bez tříd a vykořisťovatelů, tuto neporazitelnou sílu kolektivu Burjakovskij svou hrou o Fučíkovi a Národním divadle svým představením vyjádřili způsobem památným, z něhož je třeba se učit. Věznice gestapa není izolovanou kobkou, kde je člověk opuštěn a sám. Věznice gestapa je tu spojena s bojem i životem českého lidu. Je spojena s bojem lidu sovětského a se všemi bojišti na celém světě, ať jsou jimi fronty

něbo kriminály a koncentrační tábory. Ve hře je Fučíkova cela po pravdě jedním ze středisek boje „přímo v doupěti nepřítele“. Jak skvěle dramatik podle pravdy ukázal, že statečný vzdor mučených vězňů umožňuje tisícům bojovat i za jejich osvobození! Spojení, které tu dramatik vytváří mezi celou Fučíkovou a ilegální sabotážní skupinou v Junkersce, neodpovídá žádnému konkrétnímu faktu z knihy, neodpovídá „skutečnosti“. A přece je skutečné, odpovídá pravdě. Nebylo-li tomu zrovna přesně tak, jak to dramatik napsal, bylo tomu jinak – ale toto spojení bojovníků je základní historickou pravdivou skutečností, v něm je smysl boje, Fučíkova, i našeho dnešního, v něm je síla hnutí za socialismus, síla a neporazitelnost hnutí za mír. Julius Fučík nevypráví o učiteli Peškovi, jak daleko došel ve svém poznání, kudy vede cesta záchranu před fašismem, výplodem kapitalismu. Ale hluboce pravdivá a typická je scéna dramatu, kdy Fučíka odvádějí z cely k soudu a na popravu a kdy Pešek se s ním loučí. „Julo – tady v cele jste byli dva komunisté. Dva komunisté a jeden starý učitel, který se na stará kolena stal zase žákem. Teď od nás odcházíš. Ale v cele 267 jsou zas dva komunisté.“ Je to prosté, pravdivé a veliké. Šéf gestapa nemůže než bezmocně zuřit – jedna hlava padne, deset jiných bojovníků povstane na místo padlého hrdiny. Řetěz nikde nekončí. Něco, co nepochopí nepřítel. Něco, co nepochopí měšťák. Vzpomeňme jen na osamělost a naprostou opuštěnost a izolovanost vězně v Peroutkově „Oblaku a valčíku“! Jak chápeme, proč tam u Peroutky musí vězeň v beznadějně hrůze pobíhat po cele a proč ve stupňovaném děsu matně a zoufale lomcoval zdmi svého žaláře. Chápeme i to, proč musí prohrát všechny své boje buržoa, proč musí prohrát kapitalismus, proč si rozbije

své hlavy imperialismus. Na jejich místa nastoupí noví bojovníci, na jejich místa nepovstane deset za jednoho. Proti lidu nelze jít... A jak jiný svět je svět Burjakovského hry! V samotě věznice je tu bojovník spojen se všemi bojujícími, ať jsou kdekoli. „Tam dole, v Praze, narážím na tvou práci na každém kroku,“ zuří Boehm, komisař gestapa. A hra toto spojení bojovníků krásně předvádí. Scéna v Junkersce, kdy zpráva od vězňů z Pankráce zachránil před prozrazením důležitou skupinu bojovníků ve fabrice na letecké motory, je z vrcholných míst hry.

V tomto spojení hrdinství jednotlivce se silou bojujícího kolektivu je řešení otázky hrdiny socialistického dramatu. V Burjakovského ztotožnění se s bojem Fučíkovým je pak i řešení otázky vztahu pravdivosti uměleckého díla k pravdivosti historických faktů. V dramatikovi samotném totiž musí být toto vědomí silného spojení s lidem, vědomí, že on sám je bojovníkem v tomto pokračujícím zápasu. Nikdo jiný než dramatik-socialista, nikdo jiný než právě člověk sovětský nemohl by napsat tuto hru o Fučíkovi a českému lidu a dát ji hrát přímo tam, kde Fučík pracoval a bojoval, kde dokonce ve hře samé budou hrát účastníci těchto událostí (Lída Plachá, Božena Půlpánová) a kde v hledišti bude představení přihlížet český lid a čeští lidé, kteří se ve hře mají poznat! Vždyť autor, byť si opatřil jakkoli podrobný materiál, přece jen nemůže se nedopustit odchylek od skutečnosti. A hle, hra se objevila v Národním divadle a není člověka, který by nebyl stržen její pravdivostí, není člověka, kterého by napadlo namítat, že to nebo ono se sběhlo trochu jinak. To proto, že hru napsal člověk sovětský, člověk, jemuž boj všech Fučíků splývá s bojem vlastním, člověk, pro něhož vše, co nám znamená Julius Fučík, je samozřejmostí jeho vlastního života.

A jaké je toto hrdinství Fučíkovo a všech krásných postav hry, Gusty Fučíkové, manželů Jelínkových, Lídy Plaché, otce Peška, dozorce Kolínského, hrdinů skutečnosti, i postav autorem přimyšlených, jako je Zdeněk Venčura, dělník z Junkersky, strojník Jiří nebo kreslička Anna Klementsová? Je u každého jiné, ale u všech má jeden společný znak. Je prosté. Vzpomeňme si na deklamace a deklarace Medkova „Plukovníka Švece“, abychom si dobře uvědomili, v čem je podstata nového, socialistického pathosu. Je to hrdinství prosté, ale je to hrdinství! Není v něm také druhého extrému, není v něm měšťáckého relativismu, který tak názorně zbabel na příklad hru Peroutkovu vůbec jakéhokoli hrdinství! Tato prostota hrdinů hry Burjakovského nemá nic společného s prostotou lidiček Čapkových, nemá nic společného s „civilismem“. Tato prostota je veliká, protože její velikost je ve spojení se zápasem milionů, protože je v ní síla zástupů, vedených společnou ideou boje za štěstí lidstva v beztrždní společnosti. V jediném gestu drobné staré ženy, paní Jelínkové, v tom jediném gestu, jímž se chápe ranečku a v odpověď na nabídky gestapáka mlčky stojí připravena k zatčení – v tomto prostém gestu je ohromná síla pracujícího bojujícího lidu celého světa. V kytice, kterou něžně bere do rukou Julius Fučík, je všechna láska k životu, k jehož obraně povstaly stamiliony. V humoru pouličního prodavače novin, který „nadívá“ protektorátní noviny ilegálními letáky, v tomto jeho krásném lidovém humoru je vyjádřena i neporazitelnost lidového hnutí, neporazitelnost ideje komunismu. Jak je to všechno vzdáleno duté frázi měšťáckých vlasteneckých her, jak je to však také cizí relativismu a bezideovosti civilistické „chvály prostoty“.

Národní divadlo, Praha, 1951 – J. BURJAKOVSKIJ: LIDÉ, BDĚTE! – Prodavač novin: St. Neumann

Kdo jiný, než člověk takto na život i smrt spojený s kolektivem, by dokázal radovat se i ve vězení z volnosti druhých? Kdo jiný než komunista, než Julius Fučík, dovedl by se z okovů dívat na pestré a veselé proudění nedělních výletníků a bez trpkosti i v jejich bezstarostné chuti k životu chutnat blaženost nezničitelného života? Burjakovskij převádí toto místo z „Reportáže“ na jeviště v podobě celého obrazu, kdy komisař Boehm pokušitelsky vyvádí vězně Fučíka na Nebozízek, tam, odkud se rozvírá Fučíkovi pohled na milovanou Prahu, aby ho zlomila jeho láska k životu, když se gestapu nepodařilo zlomit Fučíka mučením. „Zatkli jsme tě a podívej: změnilo se něco? Svět jde dál, jako by tebe ani nebylo. Zamilované dvoji-

Národní divadlo, Praha, 1951—J. BURJAKOVSKIJ:
LIDÉ, BDĚTE! — Komisař Böhm: K. Höger

ce, květiny ve vlasech děvčat, písničky — jistě jsou mezi nimi i čtenáři tvých knížek... Ale kašlou na tvou politiku, kašlou na to, jsi-li na světě nebo ne, budeš-li vypovídat nebo necháš-li se utlouct... Chutná ti to trpce?" A Fučík odpovídá prostě, bez velkých slov, ale velce: "... Trpce? To je život, co tu vidím. Život pod strašlivým tlakem, ale nezničitelný... ubíjený v jednom, ale ve stu rostoucí, život silnější než smrt. A to má být trpké? ... Oni, to jsem já. Já, to jsou oni."

Neboť: „Morálka komunistů je morálka lidí, kteří hájí život.“

Co proti této síle zmůže všechna rafinovanost, všechno ukrutenství gestapa? Jsou tu scény, kdy pevnost, klid, mužná rovno-

váha Fučíka, a ne jen Fučíka, přivádí gestapácké mučitele v zuřivost a běsnění, kdy se vši svou mocí jsou bezmocni proti této síle. To není Peroutkův vězeň, který pobíhá bez cíle jako lapená zvěř v kleci věznice a zoufale běsní v hrůze před smrtí! Tady naopak odsouzenec k smrti klidný a velký svou vírou v budoucnost a silný svým spojením s neporazitelným hnutím je vítězem, stojí v závěru hry jako postava z mramoru a jsou to „mocní“ gestapáci, kteří v zoufalé bezmoci běsní proti této síle. Gestapácký komisař Böhm pobíhá kolem Fučíka ve stupňované zuřivosti, která nic neporadí proti člověku, jenž poznal pravdu a rozhodl se ji nevydat nepříteli.

Tato sovětská hra o boji českého lidu se odehrává v letech okupace, ale svým námětem míří dál, míří do našich dnů. V postavách nepřátel poznáváme i ty, kteří dnes přejali po nacistech boj proti komunismu. A v postavách bojovníků za svobodu, bojovníků proti fašismu, spatřujeme příklady, z nichž čerpáme sílu k boji proti reakci, k boji proti novému fašismu, k boji za mír. „Cožpak týž osud jako Fučíkovi nepřipravovali pochopové Wall Streetu básníkům Nazímu Hikmetovi a Pablovi Nerudovi? Cožpak týž boj, který vedla Lída Plachá a horník Jití, nevede dnes ve Francii statečná Raymonde Dienne a André Marty? Cožpak dnešní američtí gauleitři Evropy a Asie, dnešní Heydrichové a Böhmové se nepokoušejí — právě tak jako jejich neslavní předchůdci — srazit na kolena svobodomyšlné národy, zlomit jejich sílu a vůli, otrávit jejich duši?“ (Burjakovskij.)

Ano! A obecnostvoto tomuto poslání hry skvěle rozumí. Gestapák Böhm tu Fučíkovi, aby mu ukázal beznadějnost boje komunistů, řekne, že ani Churchill, kdyby byli Němci poraženi, nestrpí v Praze vládu komunis-

tů. A Burjakovského Fučík odpovídá, co by odpověděl Fučík tehdy jako dnes: „Jen jestli my strpíme v Praze prsty mistra Churchilla.“ A tu vybuchl o premiéře hry v Národním divadle prudký, krátký, ale mohutný potlesk — a při něm jsi bezpečně cítil, že to v hledišti zvedl dlaně k potlesku týž hrdý, sebevědomý, krásný český lid, o němž se hraje na jevišti, lid, který se dal cestou Fučíkovou, cestou největší lásky k životu a nejvyšší cti, jaké může člověk dosáhnout: cti býti dělníkem i vojákem v mohutné mírové frontě socialismu. Lid, jež nelze porazit, nevzdá-li se sám. A hry, jako je hra Burjakovského, mocně aktivisují sebevědomí i energii lidu.

„Člověk naší doby je ten, kterého mocnými údery ukoval zápas národů za svobodu a lepší život,“ pravil Maurice Thorez na XI. sjezdu Komunistické strany Francie. To je také nejpřesnější definice hrdiny socialistického dramatu. Burjakovského hra o Juliu Fučíkovi a českém lidu naplňuje nás hrdostí. S láskou přijímáme tuto hru, protože je jedním z nejkrásnějších dokladů hlubokého přátelství, které trvale spojilo nás lid s lidem první veliké země socialismu, s li-

dem Sovětského svazu. K mnoha důkazům tohoto bratrství přibyl v Burjakovského hře, hrané dnes v mnoha divadlech Svazu i v zemích lidových demokracií, příspěvek, kterým se cítíme hluboce zavázáni — i tím, že tato hra je výrazem víry v síly našeho lidu a že je také obrazem toho, jak si nás všechny, mne, tebe, souseda, soudruha z pracoviště, představuje sovětský člověk. Už to je veliký závazek, srovnáme-li skutečnost hry se skutečností života, jak jsme je prožívali nejen všichni hromadně, ale také každý z nás jednotlivě. A v tom je také veliká výchovná hodnota této hry pro celý náš národ, pro každého českého člověka.

„Každý, kdo věrně žil budoucnosti a pro její krásu padl, je postavou z kamene tesanou.“ Tato slova napsal Julius Fučík v „Reportáži“. Hra „Praha zůstane má“ je uskutečněním těchto Fučíkových slov. Je také výzvou autorům našim. Dva socialističtí lidé, Čech Julius Fučík a Ukrajinec Jurij Burjakovskij, ukazují cestu, která vede k velikosti. V životě i v umění. Nastala doba velkých životů. Nastala velká, hrdinská doba. A divadlo má povinnost být na výši svého úkolu.

JULIUS FUČÍK

TYLŮV CYKLUS

Fidlovačka. *Obraz ze života pražského. Na Vinohradech.* — Pražský flamendr. *Ve Švandově divadle.*

Rudé právo 6. VI. 1926.

1. Podle vinohradské *Fidlovačky* by se dalo soudit na smluvené tažení pražských divadel proti Tylově. Tak dokonale ubít jeho skutečný a spravedlivý úspěch — to předpokládá přípravu a postup docela plánovitý. Je tu ovšem hodně velký kus úpadku české buržoasie, viditelný srovnáním „Fid-

lovačky“ Tylovy z doby, která v ní přijímala radostný a živý výboj, znamení vzestupu, a která jí také živě, radostně a výbojně dovedla zahrát — a „Fidlovačky“ Vinohradského divadla, předvedené mechanicky a stereotypně publiku, připravenému se nebavit a spokojit ne s *někdejším* významem

DIVADLO

ORGÁN DIVADELNÍ A DRAMATURGICKÉ RADY

ROČNÍK 2

ČÍSLO 2

PRAHA DUBEN 1951

VYDÁVÁ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, VĚD A UMĚNÍ
VE VYDAVATELSKÉM PODNIKU ČESKOSLOVENSKÝ SPISOVATEL,
PRAHA I, NÁRODNÍ TŘÍDA 9/II

1. ÚVODEM

- V. Feldstein: Ještě směleji, ještě usilovněji vpřed k socialismu 129
Zd. Bláha: Svátek dělnické třídy 133

2. O JULIU FUČÍKOVĚ V DIVADLE

- Národní umělec V. Vydra o představení
„Lidé, bděte!“ 135
J. Kopecký: Člověk naší doby 137
Julius Fučík jako divadelní kritik
Tylův cyklus 149
Země mnoha jmen 150
Extempore 152
Šaldovy komedie 153
Nový divadelní časopis 155
L. Plachá: Soud 156

3. DRAMATURGIE

- J. Opavský: „15. březen“ Milana Jariše 159
J. Dalík: O spolupráci s autory 163

4. DISKUSE O K. S. STANISLAVSKÉM

- M. Kedrov: Střežit Stanislavského odkaz
znamená rozvíjet jej 172
J. Průcha: Stanislavskij u nás 188
B. Půlpánová: Poučení ze Stanislavského 189
J. Honzl: Herecká inspirace 192

5. L. Boháč: 75 LET NÁRODNÍHO UMĚLCE V. VYDRY

..... 202

6. ZE ZAHRANIČÍ

- M. Fominová: Umění svobodné Číny 207
V. Feldstein: O dnešním maďarském
divadle 215

7. REFERÁT

- V. Horáček: Němirovič-Dančenko
„Z minula“ 226

8. IN MEMORIAM

- K. L. Stehlíkové (K. Gelnar) 227
J. Průcha: L. Kočandrlé zemřel 228
A. Tarasenkov: In memoriam
Vs. Višněvského 229

9. POZNÁMKY

- 232
Sovětská divadelní kronika, „Dobry vítr do plachet“, Světová premiéra hry H. Fasta v ČSR, Pražská divadla a Jirásek, Soutěž na překlady libret, Diskuse o postavách her J. K. Tyla, Klub umění a kultury

10. PŘEHLED PREMIÉR V NAŠICH

DIVADLECH 236

11. BIBLIOGRAFIE

..... 238

12. OPRAVY

..... 238